

Hiába töprengünk, néhány tábla nem árul el semmit (pl. az állománycsökkenés tiz szempont szerint). Nem világos, milyen korreláció van a nyitvatartási idő és a nemzetközi kiadványcsere volumene (a fordítások száma, oldalszáma) között stb. Ugyanakkor hiába keresnénk néhány adatot, pedig jó lenne tudnunk, hány m² alapterületen működnek könyvtáraink; ebből mennyi a dolgozóké, olvasóké és mennyit foglalnak el a raktárak. De érdekelne a gépi ellátottság, a rendelkezésre álló katalógusok, szolgáltatások stb. E kérdésekre valószínűleg csak egy általános, egyszerű adatgyűjtés - censzus - adhatna választ.

A számok további vallasásának utját állja a türelem; A Tempo Ktsz silány tipográfiával előállított, zavarosan széttördelt táblái gyorsan kifárasztják az olvasó szemét. (Bár a Tempo szép munkát is kiad kezéből. Bizonyítéka az "A" típusu könyvtárak 1971. évi adatait tartalmazó kötet.)

Mikrokiadványok a könyvtárban

PÉTERVÁRI LÁSZLÓ BÉLA

A hagyományokhoz ragaszkodunk, ha azzal kezdjük témánk bevezetését, hogy a könyvtárak és dokumentációs intézmények mind nagyobb erőfeszítést tesznek annak a hallatlan nagy információtömegnek fogadására, feldolgozására, tárolására és használatba bocsátására, ami nap mint nap feléjük áramlik. Annak ellenére, hogy korántsem olyan nagy ez a mennyiség, mint azt a jóslásokkal foglalkozó szakirodalmi adatokból várni lehet, mert az irodalom és a kutatóintézetek szakosodásával az információk felhasználóinak köre is széthúzódik, nem lehet ezt a problémát lebecsülni.

E kérdéskörben vizsgálódásunkat arra a területre korlátozzuk, amely mindinkább előtérbe kerül és várható, hogy Magyarországon is megindul az a folyamat, melynek következtében a hazai információs rendszerekben (könyvtárakban, dokumentációs intézményekben, kutatóintézetekben) a mikrokiadványok és mikromásolatok elnyerik méltó helyüket az információhordozók körében.

A korszerű információs rendszerekben az információk (könyvek, periodikák, kutatási jelentések, műszaki tervdokumentációk, katalógusok, indexek, vállalati irodalom, iratok stb.), vagyis minden grafikusán feljegyezhető

és megjeleníthető dokumentum) ma már három formában jelenhetnek meg: papíron, mikromásolatban és mágneses adathordozókon. Ezek a formák párhuzamosan is létezhetnek, vagy egy-egy anyag, ill. egység mindhárom adathordozón egyidejűleg jelentkezhethet, mint pl. tárolt információ, szabad szemmel olvasható index és gépi uton feldolgozott adatok vagy információ-visszakereső rendszer közegeként. Ezekből - a jelenlegi könyvtári és dokumentációs viszonyokat tekintve - egyelőre csak a papíron és mikromásolatok formájában megjelent dokumentumokat kell számításba vennünk.

E kérdéskörben elsősorban a mikromásolatok jellegével, formáival, helyzetével és a könyvtári szervezetben elfoglalt helyével foglalkozunk. Átfogó képet szeretnénk nyújtani a kérdés minden vonatkozásáról és összefüggéről, ha csak pillanatképi erejéig is. Teljességre nem törekedhetünk és korlátozott terjedelmünk miatt sem térhetünk ki minden részletre, hiszen e kérdésről az Egyesült Államokban önálló könyv is megjelent. Ezért inkább kérdésfelvető tanulmánynak tekintjük összeállításunkat, mely közelebb hozza e problémát hazai könyvtáros közvéleményünkhöz és esetleg hasznos vitához ad kiindulópontot ezen egyáltalán nem könnyű problémakörben.

A MIKROKIADÁS KIALAKULÁSA

Történetileg a mikrokiadás elsődleges formája a könyvtárak és levéltárak saját állományának közrebocsátásából alakult ki. Később e tevékenység önállósult vagy párhuzamosan folyt. Számptalan kiváltó oka volt, ezek közül sok ma is jelentős tényező, mint az állományvédelmi fényképezés, az egy vagy csak néhány példányban meglévő dokumentumok közreadása, a régen kifogyott (out-of-print) kiadványok ujrakiadása, az egy példányban lévő kéziratok hozzáférhetővé tétele stb. E spontánul kialakult tevékenység és igénykielégítés mellett a tudatosan megtervezett mikromásolat-kiadás jóval több ismérvvvel támasztja alá a különféle formában megjelenített mikrokiadványok előnyeit. Így az elsőszámú információhordozóval, a papírral szemben a mikrokiadványok 98 %-os helymegtakarítást eredményezhetnek. A különféle mikroformák más és más előnyöket nyújtanak, attól függően, hogy az eredeti dokumentum jellegének megfelelően kihasználható a tekercs, mikrofilmlap, lyukkártya kezelésének változatos lehetősége. Kódolt formában még gyorsabb közvetlen hozzáférést biztosítanak, bár az egyszerű mikromásolatok is kb. 2/3-os keresési időmegtakarítást eredményeznek. Gazdaságosabb a nyomdai ujrakiadásnál vagy kiadásnál, mivel költségigénye csak 1/10-e a hagyományos nyomdai előállításnak. Terjesztése és szétosztása egyszerűbb, mert kb. 5000 oldal levelezőlap méretű dokumentum mikromásolatban csak kb. 1 cm vastagságú boríték, viszont papíron a terjedelme elérheti az 1 métert is, ha készítésénél a sok igénybevétellel számolva 100 gr/m² sulyu papírra nyomtatták azt. Másolási teljesítményben a leggyorsabb nyomdagépet is felülmulják a mikromásoló berendezések, mivel 650 oldal/másodperc sebesség is könnyen elérhető. Hordozórétege tartósabb a legjobb ipari lag gyártott papírnál, még a rövid lejáratra készített filmek esetében is. A különféle típusú és méretű kiadványok és dokumentumok közösen tárolhatók és használhatók.

MIKROKIADVÁNY FORMÁK

A mikrokiadáshoz igénybe vett mikroformák tarka képet mutatnak. Ennek oka elsősorban az eredeti dokumentumok sokfélesége méretekben és feljegyzésformában egyaránt. Az átlátszó (film) és átlátszatlan (mikrokártya, mikronyomat) megkülönböztetés jelentősége ma már nem olyan fontos tényező, mint korábban, inkább csak lehetőségként kell megemlítenünk. A mikrokártya-kiadványok mikrofilmlap formában is kaphatók, és a mikronyomatok különleges helyet foglalnak el a mikroforma hierarchiában. Amíg ez a két forma elsősorban a kiadást és ujrakiadást uralja teljes mértékben, az egyes anyagok többszörözését kisebb mértékben szolgálja. Az átlátszó mikromásolat formák jelentősebb tényezők az információk tárolásánál, egyszerűbb másolásánál, többszörözésénél, ujrakiadásánál és kiadásánál. Gazdaságosság szempontjából - a kiadást és az ujrakiadást tekintve kiinduló pontnak - a mikronyomat áll az első helyen, ezt követi a mikrokártya, majd ezután a mikrofilmtekerics és a mikrofilmlap következik. Természetesen ezt a sort befolyásolja az eredeti dokumentum jellege és a megrendelő igénye is, mivel egy-egy kiadvány - kiadótól függően - több formában, legtöbbször mikrofilmtekerics és mikrofilmlap, vagy mikrofilmlap és mikrokártya változatban kapható, s ezek közül a mikrofilmtekerics és a mikrokártya kb. 1/3-dal olcsóbb a mikrofilmlapnál.

A jelenleg kereskedelmi forgalomban lévő mikrokiadványok megjelenési formái:

1. mikrofilmtekerics
2. mikrofilmlap
3. mikrokártya
4. mikronyomat
5. mikrofilmes gépi lyukkártya.

1. MIKROFILMTEKERICS

A mikrofilmek tekerics formában két méretben, 16 és 35 mm-es filmszélességben kaphatók. Hosszuk az eredeti dokumentumoktól függ, de nem haladja meg a 30 métert. (Hírlapok esetében - főleg francia kezdeményezésre - elérhetik ennek tizszeresét is, de ehhez különleges olvasókészülék szükséges.) Mindkét szélességű filmtekerics orsón vagy kazettában foglal helyet. A kazetták nemcsak tárolják, hanem védik is a filmet, valamint index esetén ennek feltüntetésére szolgáló hellyel is rendelkeznek. Nagyobb terjedelmű dokumentumok: könyvek, folyóiratok, hírlapok, levéltári és irattári anyagok kiadására használatos mikroforma. Tárolókapacitása teljes tekericsnél 35 mm-es mikrofilm esetében 800-1200, 16 mm-es filmnél kb. 2000 felvétel.

2. MIKROFILMLAP

Kezdetben könyvtári katalóguscédula méretben (75 mm x 125 mm) készült mikromásolat forma, ujabban az A/6 papírszabvány méret alapján 105 x 148

mm nagyságban használatos. Az ettől eltérő méretű mikrofilmlapok (mint pl. a MINOX : 13 x 18 cm, vagy a gépi lyukkártya: 82,5 mm x 187,3 mm) különleges feladatok ellátására készülnek, kereskedelmi forgalomba csak elvéve kerülnek. Tárolásuk borítékban, kazettában, tárolódobban vagy fiókban történhet. Kazettás és tárolódobos tárolásnál a felvételek visszakeresése és használata automatikus, a kazettán feltüntetett vagy az egyes mikrofilmlapokra felvett index, ill. a kettő együttes használata alapján. A különféle kicsinyítési arányok alkalmazásával többféle filmlap (mikrofilmlap, szupermikrofilmlap, ultramikrofilmlap) kapható. A mikrofilmlapon 60-100, szupermikrofilmlapon 200-250, ultramikrofilmlapon 3000-3500 felvétel foglal helyet átlagosan. A mikrofilmlapok és szupermikrofilmlapok könyvek, periodikák és kutatási jelentések, az ultramikrofilmlapok könyvek, katalógusok, bibliográfiák, gyártmánykatalógusok kiadására használatosak. Tárolókapacitás szempontjából az ultramikrofilmlap a legelőnyösebb mikrokiadvány forma, bár a túlzott tömörítés a nagy, esetleg nem összefüggő információtömeg használatára egyes esetekben hátrányos lehet.

3. MIKROKÁRTYA

Az átlátszatlan, katalóguscédula méretű és fototechnikai uton készült mikrolapok ma már párhuzamosan kaphatók a mikrofilmlapokkal. Használatukat a különleges olvasókészülék igény ellenére viszonylagos olcsóságuk, továbbá tárolásuk és használatauk igénytelensége indokolja. A 16 mm-es mikrofilmtekercesek mikrofilmképeinek megfelelő kicsinyítésben tartalmazzák a dokumentumokat. Egy-egy mikrokártya 40-60 felvételt tartalmaz. Elsősorban könyvek, kutatási jelentések, hosszabb vagy csak 1-2 lapra terjedő dokumentumok kiadására, ujrakiadására használják. A mikrokártya az egyik legnagyobb multtal rendelkező mikrokiadási forma.

4. MIKRONYOMAT

Az átlátszatlan, de nem fényképészeti, hanem mikrofilm negatívokról nyomdatechnikai uton készült mikronyomat a mikrokártya mellett a legrégebb kiadási forma. Mérete nagyobb, ami a tárolókapacitást növeli (100 felvétel ill. oldal) és decimális beosztásával (10 oszlop x 10 sor) a visszakeresést megkönnyíti. Könyvek és periodikák köteteinek, évfolyamainak kiadására használatos mikroforma. Nagyobb példányszámú kiadás esetén a leggazdaságosabb forma. Tárolásnál és a használatban még a mikrokártyánál is igénytelenebb.

5. MIKROFILMES GÉPI LYUKKÁRTYA

A gépi válogatás és a mikrokiadás kombinációjából született és a szabadalmak kiadásában teljes jogot nyert mikroforma a mikrofilmes gépi lyukkártya. A gépi adatfeldolgozásban használatos Hollerith-kártya 53-77. oszlopa és 1-6. sora által bezárt négyszögnek kivágott helyére illesztett mikrofilmképen hordozza a mikrofilm felvételeket. Egy mikrofilmkép 8 oldalas, kb. A/4 méretű dokumentumot tartalmazhat. A lyukkártya 1-52. és 78-80. oszlopa a dokumentum visszakeresését szolgáló lyukasztásokra vagy grafikus feljegyzésre van fenntartva.

A MIKROKIADÁS INDITÉKAI

A mikrokiadási tevékenység kialakulásának vázolásánál jeleztük, hogy a mikrokiadás több szempontból fontos, de a használók számára csak két vonatkozásban jelentős: az egyik a dokumentum első közzététele, mint primér kiadás, a másik az ujrakiadás.

A mikroformában való közzététel a könyvtárak és levéltárak saját állományának közrebecsátásából alakult kiadási tevékenységgé, ennek külföldön és hazánkban is (MTA Könyvtára) számtalan példája van. E tevékenység jelentősége abban rejlik, hogy mikromásolatban közli első ízben a dokumentumokat, amelyeknek széles skálája lehet a kéziratoktól a képekig. E tevékenység nem tekinthető teljes értékű kiadási feladatnak, de az olyan programok, mint a nagy gyűjtemények mikromásolatban való elkészítése és közzététele (US National Archives - Washington; New York Public Library stb.) feltétlenül ilyen rangot kölcsönöz. Korlátja a tiszta kiadási tevékenységgel szemben inkább csak a saját gyűjtemény hiányosságaiából adódik, de ez természetszerű és nem róható fel, hiszen csak saját egyedi példányaikat másolhatják. Ritkábbak az olyan esetek, amikor még nem publikált, vagy csak csekély számban létező (pl. kutatási jelentések, de példaként említhető folyóirat is) dokumentumokat csak mikroformában jelentetnek meg, de ezek az egyre gyarapodó mikrokiadványok ellenére is elszigetelt jelenségek, csak részben tekinthetők kiadási tevékenységnek, inkább mikromásolat-szolgáltatásnak. (Néha a két megoldás összemosódik.)

Sokkal egyszerűbb és tisztább a kifejezetten mikromásolat kiadási profillal működő kiadóvállalatok kérdése. Ezek rendszeresen és meghatározott körben gyűjtik, válogatják, rendezik, dolgozzák fel és adják ki a programba vett könyveket, periodikákat, gyűjteményeket és egyéb dokumentumokat - szerzők szerint, szakterületek alapján vagy egyéb meghatározott szempontok alapján. Gyakorlattá vált az is, hogy a kiadási program egy vagy több alapvető bibliográfiai műre épül; így megtörtént, hogy a kitűzött cél megvalósulása után a kiadó befejezte tevékenységét. A kiadási program meghatározott kiadványtípusra is korlátozódhat (pl. periodikákra), de a fejlődésből egyre nyilvánvalóbb, hogy a kiadási tervek szélesednek, annak ellenére, hogy a meglévő mikromásolat kiadók mellett állandóan újabb és újabb kiadóvállalatok jelennek meg.

A MIKROKIADÁS ÉS JELENTŐSÉGE A KÖNYVTÁRAKBAN

Amíg az 1950-es és 1960-as években a mikrofilm-szolgáltató vállalatok és mikromásolat kiadók száma lassan gyarapodott, ez a folyamat a hetvenes években felgyorsult. Ennek okát elsősorban a számítógépek mikrofilmes kimenetének megoldásában és ezzel összefüggésben a gyors adatszolgáltatásban, a mérsékelt kicsinyítésű mikromásolatokkal szemben az erősebb kicsinyítésű szuper és ultra mikrofilmlapok, a többcsatornás mikrofilmtekercsek megjelenésében kereshetjük. A gyors fejlődés másik oka, hogy egyre több vállalkozás hirdet teljes gyűjteményeket, több ezer kötetből

álló könyvtárakat, ami a szakkönyvtárak és szakemberek számára egyaránt komoly segítséget jelent, különösen ha az alábbi három szempontot nézzük: a már ritka dokumentumok beszerezhetősége, 96 - 99,9 %-os helymegtakarítás, és a beszerzés költségének kb. 1/3 vagy 1/4-re csökkenése. A nagy feljutással együtt kialakult a korábbi, szinte anarchikusnak tűnő mikroforma alkalmazással szemben az a gyakorlat, amely a retrospektív és eredeti mikrokiadást figyelembe véve,

- a 35 mm-es mikrofilmtekereszt (periodikák, régi és ritka könyvek),
- a mikrokártyát és mikronyomatot (kutatási jelentések és nagyobb gyűjtemények),
- a mikrofilmlapot (műszaki és kutatási jelentések, egységekre osztható dokumentumok, mint folyóiratszámok, cikkek stb.) ill. a mikrofilmlapot (mint a retrospektív kiadásnál),
- a 16 mm széles kazettás mikrofilmtekereszt (komplett könyvgyűjtemények és információs összeállítások), és
- a mikrofilmes gépi lyukkártyát (szabadalmak és egyéb rövid, kb. 8 oldal terjedelmű dokumentumok) használja.

A könyvtárosok és dokumentalisták körében mind inkább hangot kap az a szempont, hogy a jövő tudományos könyvtárai számára alapvető eszköz lesz a mikromásolat, legyen az primér vagy retrospektív mikrokiadvány. Ehhez a mikromásolatoknak nemcsak azok az előnyei adják meg a jogosultságot, amiket a bevezetőben felsoroltunk, hanem az is, hogy a könyvtárak és dokumentációs központok funkciója kibővül, sőt részben meg is változik. Így a hagyományos könyvtári és dokumentációs rendszerekkel szemben a mikromásolatokon épülő állomány biztosíthatja a tömör tárolás révén nagy információmennyiség egyszerű és gyors szállítását, több száz ill. ezer oldalnyi információ egyidejű másolását, az automatikus gépi tárolást és visszakeresést, szükség szerint az egyes dokumentumok szabad szemmel olvasható formában való rögzítését.

A kérdés mélyére tekintve azonban vannak olyan problémák, amelyek feltétlenül gondolkodásra készítenek. A mikrokiadványok használatának, éppen úgy mint minden más célból készült mikromásolatnak nemcsak előnyei, hanem korlátai is vannak. Ezek az előnyök és korlátok a kiadói tevékenységgel összefüggésben három szempontból vizsgálandók meg, mivel itt nem pusztán kényszerű vagy szabadon választott másolástechnikai alkalmazásról, hanem tudatos állományépítő: szerzeményező, állománykiegészítő vagy állományalapító tevékenységről van szó.

A mikrokiadványokkal kapcsolatos műszaki problémák:

1. Szabványos formában készültek-e a másolatok?
2. Élettartamuk a fotóanyag maximális élettartamának felel-e meg?
3. A felvételtechnika eredménye (kicsinyítés, felvételezési sorrend) használható-e az átlagos olvasó-, vagy olvasó-nagyító készülékekben?

4. A mikromásolatok milyen védelmet kapnak (kazetta, doboz, orsó)?

5. A mikromásolatok minősége megfelelő-e?

A mikromásolatokkal kapcsolatos ügyviteli kérdések:

1. A mikrokiadvány többet tud-e nyújtani technikai és bibliográfiai szempontból, mint pusztán az eredeti?

2. A kiadónak vannak-e már tapasztalatai a korszerű mikrokiadás technikájában?

3. Előfizetés alapján vagy jegyzékből választva szállítja-e a kiadványokat?

4. Rendelkezik-e a kiadó az eredeti filmmel, használ-e közbülső másolatot?

5. Teljes gyűjteményeket szállít, vagy választhatók egyes tételek is a kiadási programból?

6. Kaphatók-e a mikrokiadványokról automata visszanyitító készülékeken tartós, normál papírral készített bekötött nagytítások?

7. Milyen kedvezményeket nyújt (pl. nagyobb gyűjtemények vásárlásánál, kisebb könyvtáraknak, előfizetés stb. esetén)?

Könyvtári, bibliográfiai és feldolgozási kérdések:

1. Szolgáltat-e a kiadó a mikrokiadvány gyűjteményekhez katalógusokat, bibliográfiát?

2. Ellátták-e a mikromásolatokat az egyszerű használathoz szükséges segédletekkel, mint pl. szabad szemmel olvasható felirattal, indexfelvétellel stb.?

3. Teljes dokumentumokat szolgáltat-e és ezek megegyeznek-e a segédletekben megadottakéval?

4. Egyedi példányoknál megadja-e a lelőhelyet?

5. Milyen szempontból állították össze a gyűjteményeket (pl. időrend, sorrend, véletlen sorrend)?

6. Biztosítja-e a kiadó, hogy a segédletben leírt dokumentum és a mikromásolatban kiadott mű minden szempontból (kiadás, teljesség, behasonlítás) megegyezik?

Nem vitás, hogy ezek közül a szempontok közül néhány álproblémának tekinthető, de ismervé a mikrofilmtechnika fejlődését, a könyvtárak anyagi gondjait és a könyvtár idegenkedését a "műszaki dolgoktól" a megszokott papírkönyvek helyett, ezek a kérdések nem hanyagolhatók el. Csak akkor lehet hasznos mikrokönyv gyűjteményről beszélni, ha azok a technikai feltételek is adottak, amelyek a megfelelő és az eredetivel egyenértékű használatot biztosítják. Sajnálatos tény, hogy tulajdonképpen a sokféle,

sokszor tulságosan is felszerelt olvasó- és olvasó-visszanagyító készülék és készülékcsalád választék ellenére, ez az a terület, amely a mikroképtechnikában a legelmaradottnak tekinthető. Remélhetőleg a mikromásolatok elterjedése jelenlegi ütemének megfelelően ez az állapot tovább javul, ami feltétlenül a mikrokiadványok további térhódításában jelentkezik majd.

A MIKROKIADVÁNYOK NYILVÁNTARTÁSA

A mikromásolatokat csak akkor nevezhetjük kiadványoknak, ha azokat valamilyen formában nyilvántartják, készítésük részben vagy teljes egészében közrebecsátás céljából történt. Ha a mikromásolatok csak részben készültek kiadási célból a könyvtár, levéltár vagy dokumentációs intézet saját anyagáról, vagy más intézmény tulajdonában lévő dokumentumról kérésre, fizetség ellenében, még a kiadvány szintje alatt vagyunk. Abban az esetben, ha ezeket bibliográfiában vagy katalógusban rögzítették, amivel mindenki számára hozzáférhetővé vált, megakadályozták az ismételt mikromásolást és lehetővé tették a továbbmásolást, megközelítette a mikrokiadvány fogalmát, a kereskedelmi cégek által készített primér, vagy retrospektív mikromásolatok feltételeit.

A könyvtárak által állománygyarapítási célból készített mikromásolatok nyilvántartására 1941 és 1961 között jelent meg az "Union List of Microfilms" az Egyesült Államokban. Az utolsó kötet (1949-1959) több mint 50 000 címet tartalmaz 215 Egyesült Államok-beli és kanadai könyvtár mikrofilmen őrzött anyagáról, kivéve a hírlapokat és disszertációkat.

Ezt a nyilvántartási tevékenységet folytatja a Library of Congress kiadásában megjelenő "National Register of Microforms Masters". A katalógus 1965-ben még csak öt intézmény (Library of Congress, Bell and Howell Micro Photo Division, New York Public Library, Brown University Libraries, University Microfilms) mikrofilm és mikrofilmlap negatívjait tartja nyilván a "Library of Congress" és a "National Union Catalog" címleírás-száma alapján; pozitívjait csak akkor, ha az csak ilyen formában létezik az Egyesült Államokban. A későbbiekben e nyilvántartás kibővült más könyvtárak és kiadók anyagával, valamint azokkal a mikroképek másolatok nyilvántartásával, ahol az eredeti filmet is őrzik. A nyilvántartás érdekessége, hogy külön feltüntetni azon példányokat, amelyeket archivális célból minden biztonsági előírás betartásával őriznek. A "Register" külföldi és hazai könyveket, periodikákat, hírlapokat és külföldi disszertációkat tartalmaz hármas felosztásban: 1. a Library of Congress és National Union Catalog katalóguscédula száma alapján, 2. betürendes rész a katalóguscédula nélküli anyagról, 3. periodikus kiadványok betürendben.

Az átlátszatlan mikrolapokról, a mikroképekről és mikronyomatokról Eva Maude TILTON "Union list of publications in opaque microform" címen állított össze jegyzéket. Az 1959-ben megjelent kötethez 1961-ben kiegészítés készült, majd 1965-ben új kiadás jelent meg.

Ezen alapvető, nagy volumenű munkák mellett számtalan kisebb-nagyobb kiadó adja ki prospektusát. Külön tanulmányt érdemelne ezek feldolgozása, mivel kiadói tevékenységük kevésbé ismert, de programjuk beletartozik a világ szellemi termékeinek terjesztésébe. Kiadványaik rendszeres összefoglalása az 1961 óta Albert James DIAZ szerkesztésében megjelenő "Guide to Microforms in Print" c. kiadványban történik, de ennek hibája, hogy csak az Egyesült Államokban gyártott és kereskedelmi forgalomba hozott mikrokiadványokat tartalmazza. Az évenként kumulálva megjelenő kiadvány 1970. évi kötete már 18 000 tételben tartalmazza a könyvekről, periodikákról megjelent mikrofilmek, mikrofilmlapok és más mikroformák betűrendes címjegyzékét, 3000 címmel többet, mint az 1969-es.

Nem tartoznak vizsgálódásunk körébe, de feltétlenül említést érdemelnek azok a részben kiadói, részben információátvitelt és -visszakeresést szolgáló tevékenységek, amelyek a mikrofilm segítségével rögzítik az adatokat egy szempont alapján és így szolgálják a használatot. Ezek a dokumentumok lehetnek könyvek, periodikák, cikkek, kutatási jelentések vagy egyéb dokumentumok, mint pl. a legkülönbözőbb katalógusok (alkatrész, címjegyzék stb.). Behatolásukra az egyes könyvtár típusokba már a közeljövőben számítanunk kell.

A MIKROKIADVÁNYOK HELYE A KÖNYVTÁRAKBAN, A JÖVŐ KILÁTÁSAI

A hazai könyvtárakban a mikromásolatok és részben a mikorkiadványok még nem foglalták el méltó helyüket. Jobbára csak szükséges rossznak tekintik, mivel a könyvtárak mellett a kutatók is ragaszkodnak a hagyományos formában megjelenő dokumentumokhoz. A fejlődés azonban mindinkább arra irányul, hogy az a sok probléma, amit az információáradat egyre inkább a könyvtárakra zudít, megoldást nyerjen. Erre pillanatnyilag a mikrokiadványok látszanak a legmegfelelőbbeknek. A könyvtárak számára a mikrokiadványok számos előnyt biztosítanak, amelyeket röviden összefoglalva a következőképpen lehetne megfogalmazni:

1. Az eredeti dokumentumokkal szemben több mint 90 %-nyi helymegtakarítás érhető el általuk.
2. Használatuk gyorsabb hozzájutást biztosít a tömör tárolási lehetőség miatt.
3. Az információk kódolva sokkal gyorsabban és nagyobb mélységig válnak hozzáférhetővé, mint a hagyományos feldolgozásnál.
4. Kezelésük, tárolásuk és a raktárból a használat helyére történő szállításuk egyszerűbb.
5. A különféle méretű és típusú, de tartalmában azonos jellegű kiadványok azonos mikromásolat formában együtt tárolhatók és használhatók.

6. A kiadói katalóguscédulák, indexek, bibliográfiák és egyéb segédletek megkönnyítik a könyvtárosi munkát.
7. Eredetiben már nem kapható művek beszerzése biztosított.
8. Olcsó visszanyagító készülékek segítségével a kívánt adatokról, részekről, vagy akár a teljes dokumentumról azonnal felhasználható, szabad szemmel olvasható méretű nagytapasztások készíthetők külön folyamat vagy szolgálat igénybevétele nélkül.

Természetes, hogy mindezek elsősorban csak akkor hatnak, ha a feltételek biztosítottak. A könyvtáros szakembereken mulik, hogy a mikrokiadvány és a technika adta lehetőségen belül (megfelelő anyagi és műszaki alapon nyugvó rendszer esetén) milyen hatékony egy mikrokiadvány gyűjtemény. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy élni kell ezekkel a lehetőségekkel, hiszen a fejlődő technika mind több vonalon megváltoztatta és megváltoztatja az eddigi könyvtári gyakorlatot. A telex, a televízió, az automata kölcsönző szolgálat, a különféle információtároló és - visszakereső rendszerek nemcsak igénylik, hanem egyenesen megkövetelik az információk, információhordozók tömör tárolását és lehető leggyorsabb szolgáltatását.

Az ellenvetéstől felhozható érvek közül azok érdemelnek itt említést, amelyek a feldolgozással és a hagyományos könyvtári és dokumentációs intézetekbe való beépítéssel kapcsolatosak. Nem vitás, hogy a feldolgozatlan mikromásolatok cimleírása sokkal nehezebb, de nem különleges feladat, ugyanazon adatokat kell a cimleíráshoz összegyűjteni, mintha az eredeti dokumentumokat íránk le, csak kibővítve még azokkal az adatokkal, amelyek a mikroformára vonatkoznak. Ezek azért fontosak, mert nemcsak a tárolást, hanem a használatot is befolyásolják, ill. jelzik. Nem mindegy, hogy egy mű mikrofilmtekerescsen vagy mikrofilmlapon, vagy éppen mikro-kártyán van. Ezt a fáradságot azonban ellensúlyozzák azok a tételek, amelyek már feldolgozva és cimleírással, vagy mikrofilmlapok esetében magán az első filmlapon szabad szemmel is olvasható formában kaphatók.

Befejezésül meg kell említeni még egy problémát is, ami a mikrokiadványok szerzői és kiadói jogi helyzetére vonatkozik. Majd minden országban, így hazánkban is megoldatlan ez a kérdés. Remélhetőleg előbb-utóbb e probléma megoldására is sor kerül, és egyszerűsítése elősegíti a könyvtári és dokumentációs tevékenység további bővülését és sikereiből részesülését.

Említhettük volna még a színes mikrofilmet, az olyan mikrokönyvgyűjteményeket, amelyek egy-egy kor, szakterület, vagy ország kulturális, tudományos és műszaki életének összefoglalását adják, de ezek hazai vonatkozása nagyon csekély, pillanatnyilag utópia a vele való foglalkozás. Reméljük azonban, hogy ez a helyzet hamarosan megváltozik. Ezért, s ennek elősegítésére igyekszünk egy olyan irodalomjegyzéket összeállítani, ami az egyes kérdésekről bővebb tájékoztatást nyújthat az érdeklődőknek.

1. Micropublishing systems and services. Rochester, N.Y., 1970, Eastman Kodak Company, 8 p.
2. The Micropublishers. Wooster, Ohio, 1970, Bell and Rowell Company. 12 p.
3. Die Zeitung auf Mikrofilm. Düsseldorf - Dortmund, 1972. Agfa-Gevaert AG - Mikrofilmarchiv der Deutschsprachigen Presse. 29 p.
4. Conspectus the programs and products of University Microfilms. Ann Arbor, Michigan, 1968, University Microfilms. 21 p.
5. Breakthrough in micropublishing. Amsterdam, 1970, DASA Europe N.V. 20 p.
6. SCOTT, Peter: The present and future of government documents in microform Kézirat, 1966. 25 p.
7. SCOTT, Peter: Microphotography today. Adress to the Textbook Publishers Association Seminar. Kézirat, 1964. 42 p.
8. SZALAY Sándor: Mikrokiadványok a kutatás szolgálatában. = Tájékoztató a tudományos kutatás tervezésének, igazgatásának és szervezésének nemzetközi irodalmáról. 1 (1961);5., 35-42. p.
9. SPANGLER, Kathleen: Micropublishing. = Reproduction Methods 11 (1971);5., 22-24, 34. p.
10. LINFORD, J.E.: Books in English. = NRCd Bulletin 4(1970-1971);4., 109-113. p.
11. BAKER, G.G.: The economics of micropublication. = NRCd Bulletin 2(1968-1969);1-2., 9-10. p.
12. HAWKEN, William R.: Microforms 1967 in libraries, archives and educational institutions. = Microfiche Foundation Newsletter No. 15(1967) 3-8. p.
13. Micropublishing boom? = Repro (1968);Winter, 18 p.
14. VEANER, Allen B.: Micropublication. = Microfiche Foundation Newsletter No. 22(1970) 5-6. p.
15. TATE, V.D.: A book review. (A.B. VEANER; The evaluation of micropublications. A handbook for librarians.) = Journal of Micrographics 5(1971-1972);., 33-34. p.
16. YERKES, Charles P.: Micropublishing, an overview. = Journal of Micrographics 5(1971-1972);2., 59-61. p.
17. OTTEN, Klaus W.: Proprietary publishing in microform. = Journal of Micrographics 5(1971-1972);2., 63-72. p.
18. SHORT, Maynard P.: Micropublishing of packaged information systems = Journal of Micrographics 5(1971-1972);2., 75-80. p.
19. BLOCK, Larry - SCHMIDT, Richard E.: Demand publishing. = Journal of Micrographics 5(1971-1972);2., 81-82. p.
20. GERLICH, Donald G.: Micro-composition for utility printing = Journal of Micrographics 5(1971-1972);2., 83-89. p.
21. HAMENT, Harvey - GINSBERG, Normann: Micropublishing in color. An interview. = Journal of Micrographics 5(1971-1972);2., 93-96. p.
22. HILL, Elizabeth L.: Descriptive guides for publications on microfilm. = American Archivist 34(1971);3., 318-323. p.

23. HAWKEN, W. R. - KLESSIG, K. K. - NELSON, C. E. - KRISTY, N. F.; Microbook publication - a new approach for a new decade. = Journal of Micrographics 3(1969-1970):4., 188-193. p.
24. CLARIDGE, P. R. P.; Microfiching of periodicals from the users' point of view. = ASLIB Proceedings 21(1969):8., 306-311. p.
25. WILLIAMS, B. J. S.; Recent developments in microforms systems = Information Scientist 3(1969):1., 31-38. p.
26. OTTEN, Klaus W.; A hypothesis: microform will become the major medium for new information in reference libraries.
27. The role of COM in micropublishing today. = Micropublishing Digest 2(1972):1., 1, 3. p.
28. Micropublikation - Informationsmedium mit grosser Zukunft. Stuttgart/Wangen, 1972, Kodak AG. 5 p.
29. Kodak colour microfilming service: Business Systems Markets, Kodak Limited, Recordak Services. London, 1971, Kodak Limited, 2 p.
30. DANGER, E. P.; Microrecording in the legal field. London, 1960, Microprint publications Ltd. 22 p.
31. DIAZ, Albert; Microreproduction Information sources. = Library Resources and Technical Services 11(1967):2., 211-214. p.
32. Conservation et reproduction de périodiques: journaux et revues. Paris, 1964, Association pour la Conservation et Reproduction Photographique de la Presse. 7 p.
33. Möglichkeiten eines modernen Kommunikations-Systems für Patentveröffentlichungen Düsseldorf, 1969, 3M Company, Abteilung Mikrofilm. 12 p.
34. Offenlegungsschriften, Auslegungsschriften, Patentschriften auf Kodak Mikrofilmlochkarten. Stuttgart/Wangen, 1968. Kodak AG. 10 p.
35. LONDON, Gertrude; Microcards of IGY meteorological data. Genova, 1962, World Meteorological Organisation. x, 78 p.
36. Microtexts as media for publication. Hatfield, Herts., 1960. Hertfordshire County Council. 87 p.
37. WILLIAMS, B. J. S. - SRIGHT, G. H.; Microforms - an active tool for library systems. = Microdoc 6(1967):1., 3-14. p.
38. WOLK, L. J. van der; Various applications of the microfiche. Delft, 1965, Microfiche Foundation. 12 p. (Publications on the microfiche. 3.)
39. BRUIN, J. H. I. de; Microfiche services in libraries. Delft, 1967, Microfiche Foundation. 19 p. (Publications on the microfiche. 7.)
40. BRUIN, J. H. I. de; Literature in microfiche form. Delft, 1968. Microfiche Foundation. 12 p. (Publications on the microfiche. 8.)
41. LaHOOD, Charles G., Jr.; Microform reading equipment - its place in the library environment. London 1971. 14 p. Preprint. (Third International Congress on Reprography. Congress notes. 5.)
42. KNACHEL, Philip K.; Le reproduction photographique dans les bibliothèques aux livres rares pour le publication en facsimilé. London, 1971. 10 p. Preprint. (3rd International Congress on Reprography. Congress notes. 14.)

43. WILLIAMS, B. J. S. : Micropublication and dissemination. London, 1971. 10 p. Preprint. (3rd International Congress on Reprography. Congress notes. 19.)
44. LAGERQVIST, Ake; Kostenvergleich und Methodenstudium für Datenarchivierung auf Papier, Mikrofilm und Magnetband. Frankfurt, 1969. 3 p. Preprint. (III. Internationaler Mikrofilm-Kongress.)
45. WILLIAMS, B. J. S. : Miniaturized communications - a review of microforms. London - Hatfield, 1970, Library Association - National Reprographic Centre for documentation. 190 p.
46. PÉTERVÁRI László Béla; A mikromásolás alkalmazása az információfeldolgozásban. Bp., 1972. Számítástechnikai Oktató Központ. 326 p. 174-176. p.
47. ROCHLIN, Phillip; Micro media in the library; a once over lightly. = Journal of Micrographies 6(1972-1973) 99-104. p.
48. OTTEN, K. W. : Microform in the research library of the future. = Journal of Micrographics 6(1972-1973) 121-127. p.
49. VEANER, Allen; A checklist criteria for evaluation of a micro-publication project. = Microdoc 7(1968) 100-103. p.

PERIODIKÁK

1. Micropublishing Digest
Eastman Kodak Company, Rochester, N. Y. USA
2. RUMA Report of University Microfilms Activity
University Microfilms Limited High Wycombe, Buckinghamshire, England
3. IDC Newsletter
Inter Documentation Company AG Zug, Switzerland
4. Microcosm
University Microfilms, A Xerox Company
Ann Arbor, Michigan, USA
5. Microcard Bulletin
NCR Microcard Editions Washington, D. C., USA
6. Micronews - Reprint News
Micro Methods Limited East Ardsley, Wakefield, Yorkshire, England
7. Micro-Recording Notes
Micro Methods Limited London, England
8. Micro Photo Reader
Bell and Howell Company Micro Photo Division Wooster, Ohio, USA
9. Micropublisher
Bell and Howell Company Micro Photo Division Wooster, Ohio, USA
10. Bell and Howell Company/Micro Photo Division Bulletin
Bell and Howell Company Micro Photo Division Wooster, Ohio, USA